

Tóth Emil

Tiszamarti Antal: Orvosi nyelvünk helyes magyarsága, 1942

Mai ismereteink szerint ez az első könyv – komoly összefoglaló –, amely a helyes magyar orvosi nyelvről szól, s nemcsak orvosoknak, hanem állatorvosoknak és gyógyszerészeknek is ajánlható. Mindezt a könyv borítóján maga a szerző, Tiszamarti Antal mondja el. Talán ezt igazolja azzal is, hogy az Előszó írására a gyógyszerészeti tudományok kiváló művelőjét, Vámosy Zoltán ny. egyetemi tanárt kérte fel. A Bevezetésben Tiszamarti hangsúlyozza: „Magyar orvosok vagyunk, tehát magyarosan és szakszerűen kell írunk. A komolyan igyekvőt erre okvetlenül megtanítja ez a könyv, amelyet szeretettel ajánlok Rendünk [feltehetően az Orvosi kamarát érti alatta] minden tagjának.”

A tartalomjegyzék szerint a könyv a Helyesírás című fejezettel kezdődik. A latin és a görög szavakat latinosan írjuk, a gö-

rög szavak k-ját azonban [k]-s ejtés esetén megtartjuk (tehát nem *bacterium*, hanem *bakterium*). A francia, német, olasz szavakat eredeti írásmódjuk szerint kell írni. Mindemellett nem vagyunk egy véleményen azokkal, akik az egyöntetűség kedvéért a közkeletű idegen szavakat is eredeti írásmóddal írják orvosi szövegekben – írja a szerző. Vagyis a *professzor* és *adjunktus* szavakat ebben a formában kell írni, nem *professornak* és *adjunctusnak*.

A kémiai neveket a latin szövegű rendelvényen sem kell nagybetűvel rögzíteni, még a sorkezdő szót sem, hiszen az egész rendelés egy mondatnak számít; ennek első szava a nagybetűs *Recipe*.

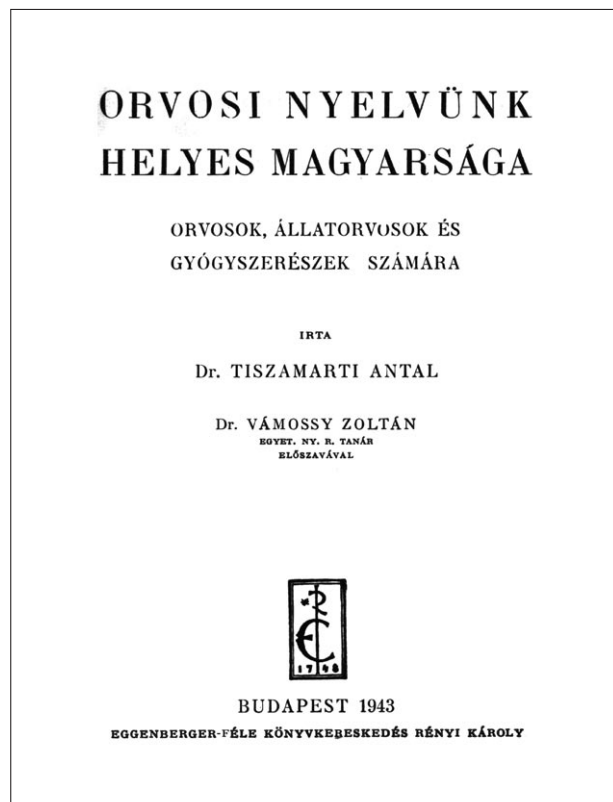
PÉLDÁUL

Recipe: acidi salicylici,
centigrammata riginti,
zinzi oxydati et
amyli,
ana grammata aquinque,
vaselinum flavum
ad grammata viginti:
misce, de, signa: kenőcs.

Az *ac. salicyl* típusú rövidítéseket az orvos is, gyógyszerész is rendszeresen tárgyesetnek olvassa, tehát *acidum salicylicum*-nak, holott az orvosság nevét birtokos esetben kell tenni (genitivus partitivus, pontosabban: genitivus quantitatis). A példabeli *vaselinum flavum* azért van tárgyesetben, mert a mennyiségét közvetve jelezzük.

A könyv szóképzésről szóló nagy fejezetébe beletartoznak a következők: az igeképzés, a főnévképzés, a hibás összetételek (főnevek), a melléknévképzés, hibás összetételek (melléknévek), a *-lag/-leg* módhatározórag.

Latin–francia–német „passage”-on került hozzánk az *-íroz* igeképző. Például: *geniroz* → *zseníroz*; magyar képzővel: *zsenál*, azaz *háborgat*, *feszélyez*, *akadályoz*. Latin–német képző az *-izál*. Például: *pasteurizál* : *pasztöröz* ([a]-val, és nem rövid [á]-val ejtjük). A *sebészet* képzett alak, bár nincs **sebész(ni)* igénk, igaz lehetne: *halász*, *halász(ni)*, *halászat*; *vadász*, *vadász(ni)*, *vadászat*.

Az összetétel előtagja lehet igető: *lőseb* = lőtt seb; *óvszer* = óvószer, védőszer vagy röviden: óvó, védő. Az *óvszer* meghonosodott a nyelvhasználatban. A *gyógykezel* és *gyógykezelés* szavakat azonban ki lehetne hagyni a szótárból.

Nagyszámú -ó/-ő képzős főnevünk van. Ezek nagyrészt úgy keletkeztek, hogy jelzős szerkezetben a jelzett szó elmaradt mellőlük, jelentésük pedig kiegészült az elamaradó főnév jelentésével. Így lett a *pezsgő borból pezsgő*, a *foglaló pénzből foglaló* stb. Az orvosi nyelv nem egy kifejezése is ilyen módon keletkezett, azaz rövidült meg: *vizelethajtó*, *hashajtó* stb.

A könyv az idegen szavakról szóló részben az orvosi nyelvben használatos temérdek idegen szóról értekezik. Az idegen szavak használatának okait a következőkben látja: 1. Szükségyszerűség. A *dominó* vagy *reneszánsz* szavakat például nem kell eredeti magyar kifejezésekkel helyettesíteni. 2. Enyhítés. Vagyis az az igyekezet, hogy a nyers, kemény, ízlést sértő dolgokat enyhébben fejezzük ki. 3. Az utánzó ösztön. 4. Kényelemszeretet. 5. Hiúság. Vagyis a tetszeni, feltűnni vágyás. 6. A tudás hiánya. 7. Idegenimádat.

Szorosan a tárgy mellett maradvá, kérdezhetjük: mit ártnak az orvosi nyelvnek az idegen szavak? Egyrészt orvosi nyelvünk az egyetemes magyar nyelvnek egyik ága. Ugyanúgy,

ahogy az egyetemes magyar nyelvnek árt a sok fölös idegen szó, bármely magyar szaknyelvnek szintúgy árt. Másrészt az idegen szavak tarkává, felemássá, egyenetlenné teszik a stílust. A sok idegen szó megbontja a nyelv hangzásbeli egységét. Sokszor kárára van a pontosságnak, a fogalmi árnyalás finomságának. Minden mellőzhető idegen szót kerülni kell. Összefoglalva azt mondhatjuk: mindent, amit elfogadható magyar szóval kifejezhetünk, kötelességünk magyar szóval kifejezni.

A 305 oldalt magában foglaló könyvet 1942-ben a Gyarmati és Bósz Nyomda készítette, amely akkor Budapesten, a XII. kerületben a Németvölgyi úton működött. A könyv olvasása igazi élményt jelent, igazi forrásműnek tekinthetjük. Nélkülözhetetlennek tartom a magyar orvosi nyelv helyes használata érdekében. Érdemes lenne a könyvet újra kiadni eredeti formájában, hogy szélesebb körökben ismertté váljon.

IRODALOM

Tóth Emil 2007. Az elfelejtett magyar orvos-nyelvészről. *Magyar Orvosi Nyelv* (megjelenés alatt).

Vizi E. Szilveszter 2001. „Szeretett Nemzet betses nyelvének pallérozása”, avagy a magyar orvos nyelvújítók munkássága. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 15–19.

Bicégő mondatok – Csapkelődő megjegyzések

Berényi Mihály

„A stresszinkontinencia sebészi kezelésében tért hódít a minimál invazív eljárásnak mondhatóak a feszülésmentes szalagműtétek.”

Egyesszám? Többesszám? Mit akarnak mond ezek a mondat?

„A nomogramokat korábbi esetek adatai alapján dolgozták ki, így alkalmazásuk során, amit a várható jövőképek tartunk, az valójában a múlt tükre.”

Múlt, jelen, jövő? Három vagy négy időszik igen érdekes változása.

„A férfi kettős húgycső vizsgálata és kezelése felnőtkorban

Van Kállai-kettős és francia négyes is, de „A kettős férfihúgycső” jobb lett volna.

„A katétert 5 napig tartottuk, amelyet követően jó sugárban ürítette vizeletét.”

Szegény urológusok! Öt napig tartották azt a katétert, amely végül jó sugárban vizelt.

„A valódi kettős húgycső a hólyagból, a hólyagnyakból vagy a prostaticus húgycsőből ered, ugyanakkor a járulékos húgycső a prostaticus szakasztól distalisán induló, vagy egy, a hímvesszővel összeköttetésben nem lévő vakon végződő járat, amely egy másik külső nyílásból származik.” (ibid)

Világos. Rajzban érthető is lenne.

„Erectilis dysfunctiót okozó penisben talált idegen test.”

Szegény penis! Erectilis dysfunctiót okoz magának, és még idegen test is van benne? Vagy csak egy vessző hiányzik a mondatból?

„A hormonok koncentrációja meglehetősen nagy ingadozást mutat.”

Hát már az ingeket is megadóztatják? De miért a hormonok koncentrációja mutatja ezt?